

EMLÉKEZZÜNK

Harctéri emlékeim az ukrán nemzeti partizánokkal, 1944

*Kijevből jelenti a Reuter: Mintegy százezer diák tüntetett hétfőn este az ukrán fővárosban a kommunista kormány lemondását követelve. Követelték, hogy a parlament sürgősen dolgozza ki az új alkotmányt, amely kimondja Ukrajna függetlenségét Moszkvától.
(Magyar Nemzet, 1990. október 16.)*

A tüntetés napján Budapesten Magyar–Ukrán Társaság létrehozására előkészítő bizottság alakult. Valójában már a második, az elsőnek magam is tagja voltam Galíciában. Alapszabályunk lényege a következő volt. Az ukrán nemzeti partizánok kerületi főparancsnoka kijelentette, hogy magyar katonákra nem lönek többé, a magyar frontszakaszon nem robbantanak, ellenben továbbra is lövik és robbantják a szovjeteket és a németeket. A magyar királyi 24. gyaloghadosztály parancsnoka és katonái nem akadályozzák az általuk megszállt frontszakaszon az ukrán nemzeti partizánok mozgását, a partizánok fegyvereiket megtartják, a fegyverek viselésétől őket el nem tiltják. A hadosztály-parancsnokság ellátja fegyverrel és lőszerrel az ukrán nemzeti partizánokat, ellátja őket orvosi segéllyel, gyógyszerrel és sebesültjeiket a hadosztály táborigyógyintézetében ápolja. Kelet-Rafajlowán, 1944. augusztus 20-án, vitéz Markóczy János m. kir. honvédtábornok és (név szerint) az ukrán nemzeti partizánok parancsnoka.

Az ukránok kívánságára a megegyezést csak szóban rögzítettük a bizonytalan kimenetelű jövőre való tekintettel, nehogy a szovjetek megtorlással éljenek a vidéket elhagyni nem szándékozó ukrán férfiakon.

Az első honvédhadsereg 1944. január 6-án mozgósított, három hadtesttel vonult föl Galíciába, a VI. és VII. magyar és a IX. német hadtesttel. Az én hadosztályom a XI. német Korps kötelékében harcolt. Hadosztályomnak, a magyar királyi 24. gyaloghadosztálynak parancsnoka az első időkben vitéz Pintér Aladár tábornok volt, május 25-től vitéz Markóczy János tábornok. Mindkettejük személyi segédtszjtje én voltam.

A hadsereg támadása április 17-én indult, némi tért nyertünk, ellenben egy hadosztálynyi veszteséget szenvedtünk. A korszerűen felszerelt szovjet csapatok a 2. magyar páncélos hadosztály harcokcsijainak kétharmadát kilőtték, a 2. hegyvidéki súlyos embervesztéseiket után kivonták az arcvonalból. Április 30-án Lakatos Géza vezérezredes, az első hadsereg parancsnoka beszüntette a támadást. Ez időtől csak kisebb-nagyobb vállalkozás történt mind a mi részünkről, mind pedig az oroszokéról.

Az álló front balszárnyán a VII., középen a német XI., és a jobbszárnyon a VI. hadtest foglalt védelmi állást. A megmerevedett frontot mindkét oldalon összefüggő lövészárkrendszer zárta le. Légitámadás csak szórványosan ért bennünket, az is inkább felderítő jellegű volt. Tüzérségi kárt is alig szenvedtünk. Apáink első háborús orosz harctereiből hasonló, viszonylagos nyugalomban volt részünk egy ideig. Ezt a nyugalmat erősen megzavarták az ukrán partizánok akciói, akik az elől lévő ezredparancsnokságok és a hadtápterület közötti térségben robbantottak hidakat, lőttek magányosan közlekedő gépkocsikra és gyalogosan járó katonáinkra. Gombás Ferenc hadnagyot, a kassai ezred futárát golyó érte, motorkerékpár-vezetője, Swieti Josef halálos sebet kapott a keskeny erdei úton, hazafelé menet a hadosztály-parancsnokságról. Magam is kaptam néhányszor egy-egy sorozat géppisztolytűzetet a lesben álló lövészekről, amint autóval vagy lovon az erdő alatt jártam a ziclonai úton.

A partizánok a Pruton túli fennsík erdős cserjéseiben tanyáztak, onnan keltek át a folyón akcióik lebonyolítására. Felderítőink a lakosságtól megtudták, hogy a partizánok, akik lejártak élelemért a faluba, nagyobb akcióra készülnek. Ellenük vetettük be a hadosztály-törzsszázad egy lövészszakaszát. Május elején volt, amikor katonáink átkeltek a Pruton, behatoltak a cserjésbe és meglepték őket. A tűzharcban egyik kedves emberem, Szennai Béla fejlövést kapott. Áthoztuk a vizen és az országúti kis katonatemetőben temettük el.

Ez időben a hadosztály-parancsnokság a folyóparti Sadzawskán működött, szinte látótávolságra az első vonaltól, a sok katoná közelségében nem ért bennünket partizántámadás, ellenben a szomszéd Dobrotowban lappangott egy sejt, parancsnoka a helybeli ukrán tanító volt. A tanítót lefogtuk és a falu piacán kivégeztük az összeteretelt nép szeme láttára.

A július 24-i orosz offenzíva hátravetett bennünket, föl a Kárpátokba. A hadosztály-parancsnokság a Bisztricza völgyében foglalt állást, Rafajlowán. A mély völgyek és nagy hegyek közé azonban nemcsak mi vonultunk vissza, hanem a partizánok is. Működésüket egy hadihídunk fölrobbantásával kezdték s az újjáépítésre kiszálló Martzi utász alezredes gépkocsiját géppisztollyal végigszántották.

Amit korábban nem tettünk meg, most a parancsnoksági épületeket körben lezártuk puskás és géppuskás őrszemekkel, az erdős hegyekre irányított fegyverekkel, majd lovas járőrökkel biztosítottuk a völgyek útjait. Felderítőink megállapították, hogy sokkal több partizánnal kell számolnunk, mint korábban, mert az oroszok elől ők is ide menekültek a hegyekbe, az 1530 méter magas Maximiecen van a fő fészük.

Rafajlowán a pápa kivételével egyetlen férfit sem találtunk, csak asszonyokat és gyerekeket. Mégis volt egy negyven év körüli nadwornai vasúti lakatos, aki itt rekedt a faluban és mert a városa orosz kézen volt, kénytelen volt itt élni. A lakását ellenőriztük, semmi gyanúsat nem találtunk ott. Mint később kisélt, a partizánok hírszerzője volt. A fickónak a Ribicska nevet kölcsönöztük, mert egész nap a sziklás, rohanó Bisztriczában állt gumicsizmában. Pisztrágra horgászott. Gyakran csensceltem tőle cigarettáért, gyufáért, élelemért halat, s főztem esténként szegedi módon halászlevet kettőnknek, Markóczy tábornoknak meg nekem, illetve lovászunknak és legénycinknek. Időnkint vendéget is hívtunk, a hadosztály gyalogsági parancsnokát, a tüzérparancsnokot és az utászfőnököt.

A partizánok hol itt, hol ott bukkantak föl, lőttek ránk az erdők rejtekéből. Nem voltunk biztonságban az utakon, és úgy véltük, hogy a tábornokot keresik. Ha szemlére indultunk a vonalba, a lövészárkokhoz vezetők utakon óvatosan haladtunk az erdei ösvényeken, s minden gallyreccsenésre megtorpantunk. Pedig csak őzek és mókusok voltak. Egy idő óta aztán nem találkoztunk partizánnal. Föltűnt, hogy nem lőnek ránk, valamiben törtek a fejüket.

Augusztus közepén megjelent nálam egy soha nem látott hatalmas termetű ukrán, jelentette, hogy ő a rafajlowai sztarosza, beszélni akar a tábornokkal. Először azt kérdeztem tőle, honnan tud németül? Herr Adjutant, ich war in Österreich-Ungarn Armee werden Zungsführer.

– Mit akar a generális úrtól?

– Azt nem mondhatom meg.

– No, ha nem mondja, akkor én magát ugyan be nem jelentem.

Bárki jött a tábornokhoz, kérés nélkül mondta jövetelének célját, lett legyen ezredes vagy zászlós. Szó szót követett, a sztarosza mindenáron be akart jutni a hadosztályparancsnokhoz. – Unbedingt, unbedingt! – hangoztatta.

A hangos szóváltásra kijött a szobájából Markóczy tábornok. Az ukrán összeillesztette bocskorának sarkait és katonásan jelentkezett névvel és állásával. A tábornok behívta. Jó idő telt el, s amikor nyílt az ajtó, mind a ketten szivarozva, igen szívélyesen, mosolyogva léptek ki az ajtón. A sztarosza diadalmos pillantást vetett felem, éreztetve, hogy sikerült valami nagyon fontos dolgot elintéznie.

Másnap a sötétségben lejött néhány partizán a hegyi táborból, megegyeztek a tábornokkal és a vezérkari főnökünkkel. Ez az egyezés volt az ukrán–magyar történelemben az első, amelyben a két tragikus sorsú nép képviselői békességet és együttműködést fogadtak egymásnak.

A következő nap délelőttjén Markóczyval föllovagoltunk a Maximiecz szerpentinjén a partizánok elé. Csakhamar fölbukkant a fegyveres elővédjük, utána szakaszonként géppisztolyokkal, kézigranátokkal a többiek. Nyikorgó, tehen húzta szekereken a szénába süppedt borostás, viaszsárga arcú sebesültek. Gennyes sebciik büzfelhőt vontak utánuk. Aztán asszonyok jöttek úrias, városi ruhában a trencskós, értelmiségi férfiak oldalán. Legvégül falusi suhancok és süldő lányok teheneket hajtottak.

A partizánok állták a szavukat. Kiszabadították a Nadwornán elfogott tábori őrsünket. A mi hatalmasan kiterjedt arcvonalunkon ugyanis csak a völgyek voltak általunk elrekeszelve árkokkal és akadályokkal, a hegyek őrizetlenek maradtak, illetőleg a hegyoldalakba nagy távolságra egy-egy kihelyezett tábori őrsünk úgy vigyázta a vidéket. Egy pajtába zárták őket. A mindenütt jelenlévő partizánok kifigyelték őket, fölfeszítették a deszkákat, kihozták embereinket és hazavezették hozzánk őket.

A barátságunk nyomatékot is adtak, a tábornoknak egy szép, nagy, kikészített hiúzbőrt ajándékoztak, nékem egy nyers rókagereznát.

Egy nap a sztarosza azzal állt elő, hogy vágómarháink közül cseréljünk jó tejelőkért meddőket. Egész csorda legelt a hadtápmezőn ökörrrel, tehénnel. A partizánok látták, hogy bakáink fejk a teheneket, és azt is, hogy a magyar szarvasmarhák sok tejet adnak.

– Jó – mondja a tábornok – holnap hozzák azokat a teheneket.

– Már itt van egy, Herr Generál, kint vár a gazdájával a ház előtt.

Szolgálati jegyet írtam, a tábornok parafálta, s máris mentem a paraszttal a csordához. Mondom az őrmesternek, mutasson egy jó tejelő tehenet. Megszólal az ukrán, megsejtve a magyar beszéd tartalmát, hogy ő már kinézett egyet. Egymás mellé tereltük a két tehenet, a hegyi marha kisebb volt. Nézem, latolgom, igazságos-e ez a csere. Az őrmester ellette gondolatomat. – Kicsire ne nézzünk, hadnagy úr, hadd vigye a pógár a tehenünket.

Időnként fölmorajlottak a messzehordó ágyúk, és napnyugtakor befutott sebesültekkel a hegyi vasút. Mert háború volt, véres, megbocsáthatatlan. Ám a béke ott bujkált szíveinkben s lengett a tájon. Az erdőkből fenyőillatot hozott a szél és a falusiak köszöntek, ha elmentek mellettünk. Vasárnap a tábori pap mondott elsőnek misét az ácsremek fatemplomban, utána a pópa. A villogó szemű, fekete szakállú, aki előtt addig, ha elmentünk, kiköpött felénk gyűlöletében, most az oltár előtt megbékélt, kisimult arccal szólott népéhez és lengette a tömjénfüstölőt áldást hintve, s ez az áldás reánk is hullott, akik egyszer-egyszer részt vettünk az ukrán misén. Az istenháza megtelt falusiakkal és magyar harcosokkal, immáron partizánnal is. Kifürdötték a tábori mosdatlanságot, megborotválkozva és hazai viseletbe öltözöttek énekelték szépséges egyházi énekeiket. Hétköznapokon, ha kaszálni mentek a rétre, a kasza mellé vállukra akasztották a géppisztolyokat is.

Aztán egy szép napon a városi ukránok fölkerelkedtek, a rafajlowaiak nagy sokasága kísérte föl őket a Bisztricza völgyén a Pantir-hágóra, s elindultak Nyugat felé. Hová mentek, mivé lettek, nem tudom. Fölszívta őket Európa. Ott, valahol Nyugaton talán még emlékeznek ránk, s buzdítói lehetnek az Ukrán–Magyar Társaság szervezőinek Kárpáton innen és túl.

Hidvégi Lajos

*Rafajlowai
ukrán nemzeti
partizánok a mise után.
Galícia, 1944. szeptember*